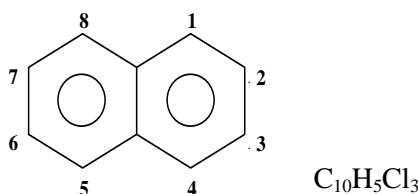

mgr BARBARA ROMANOWICZ
Instytut Medycyny Pracy
im. prof. dr. med. Jerzego Nofera
90-950 Łódź
ul. św. Teresy 8

Trichloronaftalen

– metoda oznaczania

Numer CAS: 1321-65-9

Słowa kluczowe: trichloronaftalen, analiza powietrza, stanowisko pracy, chromatografia gazowa.

Key words: trichloronaphthalene, air analysis, workplace, gas chromatography.

Metodę stosuje się do oznaczania zawartości par i aerozoli trichloronaftalenu w powietrzu na stanowiskach pracy podczas przeprowadzania kontroli warunków sanitarnohigienicznych.

Metoda polega na zatrzymaniu par i aerozoli trichloronaftalenu na amberlicie XAD-2 i filtrze z włókna szklanego, wymyciu związku acetonem lub toluenem i analizie chromatograficznej otrzymanego roztworu.

Oznaczalność metody wynosi $0,5 \text{ mg/m}^3$.

UWAGI WSTĘPNE

W procesie chlorowania naftalenu powstaje 75 chloronaftalenów określanych jako polichlorowane naftaleny (lub PCNs) i rozróżnianych numerami pozycji atomów (lub atomu) chloru w pierścieniu.

Czternaście izomerów wśród PCNs to trichloronaftaleny (trzy atomy chloru są związane w różnych położeniach z węglowodorem aromatycznym o dwóch skondensowanych pierścieniach benzenowych), znane pod handlową nazwą halowaxów.

Najważniejsze właściwości fizykochemiczne trichloronaftalenu:

– masa cząsteczkowa	231,51
– temperatura wrzenia	$304 \div 354 \text{ }^\circ\text{C}$
– temperatura topnienia	$93 \text{ }^\circ\text{C}$
– temperatura zapłonu (w naczyniu otwartym)	$200 \text{ }^\circ\text{C}$

– gęstość względna (w temp. 25 °C, woda = 1)	1,58
– gęstość względna par (temp. wrzenia, powietrze = 1)	8,0
– prężność par (w temp. 20 °C)	< 0,1 kPa
– rozpuszczalność w wodzie (w temp. 25 °C)	0,017 ÷ 0,064 mg/l
– współczynniki przeliczeniowe:	1 ppm = 9,47 mg/m ³ ; 1 mg/m ³ = 0,11 ppm.

Trichloronaftalen (naphtalene-trichloro, Halowax, Seekay wax, Nibren wax) jest bezbarwną lub jasnożółtą substancją stałą o charakterystycznym, aromatycznym zapachu. Jest nierozpuszczalny w wodzie, natomiast dobrze rozpuszcza się w rozpuszczalnikach organicznych i olejach. Trichloronaftalen jest substancją słabo reaktywną w niskich temperaturach. Kontakt z silnymi utleniaczami może spowodować pożar i eksplozję. Podczas spalania substancji zawierających chloronaftaleny dochodzi do uwalniania takich toksycznych gazów, jak: chlorowódz, fosgen i tlenek węgla. Trichloronaftalen jest substancją ognioodporną o dużej stałej dielektrycznej, nieprzepuszczalną dla wody i charakteryzującą się wysokim stopniem stabilności termicznej oraz chemicznej. Dzięki tym właściwościom jest stosowany (w postaci mieszanin z innymi chloronaftalenami) w produkcji kondensatorów, do impregnacji instalacji elektrycznych, jako dodatek do żywic nitrocelulozowych i składnik smarów używanych do urządzeń wysokociśnieniowych, w mikroskopii jako składnik płynu do impresji oraz jako fungicyd i insektycyd do zabezpieczania drewna, wyrobów tekstylnych i papieru.

Narażenie zawodowe na pary lub dymy chloronaftalenów może być przyczyną zmian dermatologicznych pod postacią trądziku chlorowego oraz uszkodzenia wątroby.

Obowiązująca w Polsce wartość normatywu higienicznego (NDS) trichloronaftalenu wynosi 5 mg/m³.

PROCEDURA ANALITYCZNA

1. Zakres stosowania metody

Metodę stosuje się do oznaczania zawartości par i aerozoli trichloronaftalenu w powietrzu na stanowiskach pracy podczas przeprowadzania kontroli warunków sanitarnohigienicznych.

Najmniejsze stężenie trichloronaftalenu, jakie można oznaczyć w warunkach pobierania próbek powietrza i wykonania oznaczania opisanych w metodzie, wynosi 0,5 mg/m³.

2. Norma powołana

PN-Z-04008-7:2002/Az1:2004 Ochrona czystości powietrza – Pobieranie próbek – Zasady pobierania próbek powietrza w środowisku pracy i interpretacji wyników.

3. Zasada metody

Metoda polega na zatrzymaniu par oraz aerozoli trichloronaftalenu na amberlicie XAD-2 i filtrze z włókna szklanego, wymyciu związku acetonem lub toluenem i analizie chromatograficznej otrzymanego roztworu.

4. Wytyczne ogólne

4.1. Czystość odczynników

Do analizy należy stosować odczynniki i substancje wzorcowe o stopniu czystości co najmniej cz.d.a.

4.2. Dokładność ważenia

Substancje stosowane w analizie należy ważyć z dokładnością do 0,0002 g.

4.3. Postępowanie z substancjami toksycznymi

Wszystkie czynności związane z substancjami toksycznymi należy wykonywać pod sprawnie działającym wyciągiem. Zużyte roztwory i odczynniki należy gromadzić w przeznaczonych do tego celu pojemnikach, a następnie przekazywać do zakładów zajmujących się utylizacją.

5. Odczynniki, roztwory i materiały

5.1. Trichloronaftalen

Stosować według rozdziału 4.

5.2. Aceton

Stosować wg rozdziału 4.

5.3. Toluen

Stosować wg rozdziału 4.

5.4. Gazy sprężone do chromatografu

Stosować hel lub argon jako gaz nośny, wodór i powietrze do detektora o czystości zgodnej z instrukcją aparatu.

5.5. Roztwór wzorcowy podstawowy trichloronaftalenu

Kolbę pomiarową o pojemności 10 ml zważyć, dodać około 30 mg trichloronaftalenu i ponownie zważyć w celu określenia rzeczywistej ilości wzorca. Kolbę uzupełnić do kreski acetonem lub toluenem i wymieszać. Obliczyć zawartość trichloronaftalenu w 1 ml roztworu.

Roztwór wzorcowy podstawowy przechowywany w chłodziarce i szczelnie zamknięty zachowuje trwałość do 14 dni.

5.6. Roztwory wzorcowe robocze trichloronaftalenu

Do siedmiu naczynek wg punktu 6.6. odmierzyć w mikrolitrach: 10; 30; 50; 70; 100; 150 i 200 roztworu wzorcowego podstawowego wg punktu 5.5.; dopełnić acetonem lub toluenem do 1 ml i wymieszać. Zawartości trichloronaftalenu w 1 ml tak przygotowanych roztworów wynoszą, w mikrogramach: 30; 90; 150; 210, 300, 450 i 600.

Roztwory wzorcowe przygotowane wg punktu 5.6. są nietrwałe i należy przygotowywać je w dniu wykonywania oznaczania.

6. Przyrządy pomiarowe i sprzęt pomocniczy

6.1. Chromatograf gazowy

Stosować chromatograf gazowy z detektorem płomieniowo-jonizacyjnym wyposażony w integrator elektroniczny lub komputer z programem sterowania i zbierania danych.

6.2. Kolumna chromatograficzna

Stosować kolumnę zapewniającą rozdział trichloronaftalenu od innych substancji współwystępujących w badanym powietrzu, np. kolumnę kapilarną wypełnioną niepolarną fazą stacjonarną (Crosslinked Methyl Silicone Gum), o długości 50 m, średnicy wewnętrznej 0,32 mm i grubości filmu 1,05 μm .

6.3. Kolby

Stosować kolby szklane o pojemności 10 ml.

6.4. Mikrostrzykawki

Stosować mikrostrzykawki szklane z igłami do ciecchy, o pojemności, w mikrolitrach: 10; 100 i 1000.

6.5. Pompa

Stosować pompę ssącą, umożliwiającą pobieranie próbek powietrza ze stałym strumieniem objętości, wg rozdziału 7.

6.6. Naczynka do desorpcji

Stosować naczynka kapslowane lub zakręcane, z uszczelkami z gumy silikonowej pokrytej folią teflonową, umożliwiającą pobieranie zawartości mikrostrzykawką bez otwierania naczynka i mieszczące: filtr szklany, 270 mg amberlitu XAD-2 oraz 1 ml rozpuszczalnika do desorpcji.

6.7. Rurki pochłaniające

Stosować dostępne w handlu (np. SKC Sorbent Tubes: XAD-2/Glass Fiber Filter) rurki szklane wypełnione dwiema warstwami amberlitu XAD-2 (270 i 140 mg; rozdzielone i ograniczone od strony krótszej warstwy pianką z poliuretanu, dłuższa warstwa jest ograniczona filtrem z włókna szklanego).

Używane rurki należy zbadać chromatograficznie oraz wyznaczyć współczynnik desorpcji trichloronaftalenu wg rozdziału 11.

7. Pobieranie próbek powietrza

Podczas pobierania próbek powietrza należy stosować się do wymagań zawartych w normie PN-Z-04008-7:2002/Az1:2004. W miejscu pobierania próbek zdjąć kapturki z rurki pochłaniającej, umocować rurkę w pozycji pionowej i połączyć z urządzeniem zasysającym od strony krótszej warstwy amberlitu XAD-2. Przez rurkę pochłaniającą przepuścić 60 l badanego powietrza ze stałym strumieniem objętości nie większym niż 60 l/h. Rurki z pobranymi próbkami, zabezpieczone kapturkami i przechowywane w chłodziarce są trwałe przez 14 dni.

8. Warunki pracy chromatografu

Należy dobrać takie warunki pracy chromatografu, aby uzyskać rozdział trichloronaftalenu od acetonu lub toluenu i substancji współwystępujących. W wypadku stosowania kolumny kapilarnej wg punktu 6.2., oznaczenie można wykonać w następujących warunkach:

- temperatura dozownika 250 °C
- praca komory nastrzykowej: uaktywnienie zaworu usuwania przy wlocie (*inlet purge valve*) przez 0,1 s
- przy stosowaniu acetonu:
  - temperatura kolumny programowana: 50 °C (2 min) → przyrost temp. 50 °C/min → 250 °C (5 min)
- przy stosowaniu toluenu:
  - temperatura kolumny programowana: 100 °C (4 min) → przyrost 50 °C/min → 250 °C (5 min)
- temperatura detektora 290 °C
- strumień objętości gazu nośnego przez kolumnę 2 ml/min
- strumień objętości gazu uzupełniającego 28 ml/min
- strumień objętości wodoru 30 ml/min
- strumień objętości powietrza 300 ml/min.

9. Sporządzanie krzywej wzorcowej

Do chromatografu wstrzyknąć mikrostrzykawką wg punktu 6.4. po 1 µl roztworów roboczych przygotowanych wg punktu 5.6. i analizować chromatograficznie w warunkach wg rozdziału 8. Przed pobraniem kolejnych roztworów strzykawkę należy kilkakrotnie przepłukać analizowanym roztworem. Dla każdego roztworu wykonać dwa oznaczenia, odczytać sumę powierzchni pików izomerów trichloronaftalenu wg wskazań integratora i obliczyć średnią arytmetyczną dla każdego roztworu. Różnica między odczytami nie powinna być większa niż 5% wartości średniej. Następnie sporządzić krzywą wzorcową, odkładając na osi odciętych zawartości trichloronaftalenu w mikrogramach w 1 ml roztworów wzorcowych, a na osi rzędnych – odpowiadające im średnie sumy powierzchni pików.

Dopuszcza się korzystanie z automatycznego wzorcowania i generacji raportów integratorów lub komputerowych stacji akwizycji danych zgodnie z ich instrukcjami obsługi.

10. Wykonanie oznaczania

Po pobraniu próbki powietrza filtr szklany umieścić w naczynku wg punktu 6.6. i przesypać do niego dłuższą warstwę amberlitu XAD-2 z rurki pochłaniającej. Krótszą warstwę sorbentu przesypać do drugiego naczynka wg punktu 6.6. Następnie dodać po 1 ml acetonu lub toluenu, naczynka szczelnie zamknąć i pozostawić na 60 min, wstrząsając ich zawartość co pewien czas. Pobrać 1 µl roztworu znad dłuższej warstwy amberlitu i analizować chromatograficznie w warunkach wg rozdziału 8. Oznaczenie z każdego roztworu wykonać dwukrotnie. Odczytać sumę powierzchni pików izomerów trichloronaftalenu wg wskazań integratora i obliczyć wartość średnią. Różnica między wynikami pomiarów a wartością średnią nie powinna być większa niż 5% tej wartości. Zawartość trichloronaftalenu w próbce odczytać z wykresu krzywej wzorcowej lub wyliczyć. W taki sam sposób analizować roztwory znad krótszej warstwy amberlitu. Masa substancji oznaczona w krótszej warstwie amberlitu nie powinna przekraczać 10% ilości oznaczonej w dłuższej warstwie. W przeciwnym razie wynik należy traktować jako orientacyjny.

11. Wyznaczanie współczynnika desorpcji

Do pięciu naczynek wg punktu 6.6. włożyć filtr z włókna szklanego oraz wsypać amberlit XAD-2 wg punktu 6.7. w ilości odpowiadającej dłuższej warstwie w rurce pochłaniającej i dodać mikrostrzykawką po 100 µl roztworu wzorcowego trichloronaftalenu wg punktu 5.5. Naczynka szczelnie zamknąć i pozostawić do następnego dnia. Następnie do naczynek dodać po 1 ml acetonu lub toluenu i dalej postępować jak z próbkami badanymi wg rozdziału 10. Jednocześnie wykonać oznaczenie co najmniej dwóch roztworów porównawczych, które przygotowano przez wprowadzenie 100 µl roztworu wzorcowego wg punktu 5.5. do 1 ml acetonu lub toluenu i kontrolnej zawierającej 270 mg stosowanego adsorbentu i filtr szklany oraz 1 ml acetonu lub toluenu. Współczynnik desorpcji trichloronaftalenu (d) obliczyć na podstawie wzoru:

$$d = \frac{P_d - P_o}{P_p},$$

w którym:

– P_d – wartość średnia sumy powierzchni pików trichloronaftalenu na chromatogramie roztworu po desorpcji

- P_o – wartość średnia sumy powierzchni pików o czasie retencji trichloronaftalenu na chromatogramie roztworu kontrolnego
- P_p – wartość średnia sumy powierzchni pików trichloronaftalenu na chromatogramie roztworu porównawczego.

Następnie obliczyć średnią wartość współczynnika desorpcji dla oznaczanej substancji ($\bar{d}$) jako średnią arytmetyczną otrzymanych wartości d . Współczynnik desorpcji należy zawsze wyznaczać dla nowej partii amberlitu XAD-2.

12. Obliczanie wyniku oznaczania

Stężenie trichloronaftalenu (X) w badanym powietrzu obliczyć w miligramach na metr sześcienny na podstawie wzoru:

$$X = \frac{(m_1 + m_2)}{V \cdot \bar{d}},$$

w którym:

- m_1 – masa trichloronaftalenu w roztworze znad dłuższej warstwy adsorbentu odczytana z krzywej wzorcowej, w mikrogramach
- m_2 – masa trichloronaftalenu w roztworze znad krótszej warstwy adsorbentu odczytana z krzywej wzorcowej, w mikrogramach,
- V – objętość powietrza przepuszczonego przez rurkę pochłaniającą, w litrach,
- ($\bar{d}$) – średnia wartość współczynnika desorpcji, wyznaczona wg rozdziału 11.

INFORMACJE DODATKOWE

Badania wykonano, stosując chromatograf gazowy Hewlett-Packard HP 5890 seria II, wyposażony w detektor płomieniowo-jonizacyjny (FID) i kolumnę kapilarną wypełnioną niepolarną fazą stacjonarną (Crosslinked Methyl Silicone Gum), o długości 50 m, średnicy wewnętrznej 0,32 mm i grubość filmu 1,05 μm .

Na podstawie przeprowadzonych badań uzyskano następujące dane walidacyjne:

a) przy zastosowaniu acetonu:

- zakres pomiarowy: 30 ÷ 600 $\mu\text{g/ml}$
- granica wykrywalności: $x_{gw} = 0,9 \mu\text{g/ml}$
- granica oznaczania ilościowego: $x_{ozn} = 1,8 \mu\text{g/ml}$
- współczynnik korelacji charakteryzujący liniowość krzywej wzorcowej: $r = 0,99995$
- całkowita precyzja badania: $V_c = 5,71$
- całkowita niepewność metody: 15,92%

b) przy zastosowaniu toluenu:

- zakres pomiarowy: 30 ÷ 600 $\mu\text{g/ml}$
(0,5 ÷ 10 mg/m^3 dla próbki powietrza objętości 60 l)
- granica wykrywalności: $x_{gw} = 0,85 \mu\text{g/ml}$
- granica oznaczania ilościowego: $x_{ozn} = 1,7 \mu\text{g/ml}$
- współczynnik korelacji charakteryzujący

- liniowość krzywej wzorcowej: $r = 0,99992$
– całkowita precyzja badania: $V_c = 5,20$
– całkowita niepewność metody: 18,36%.

BARBARA ROMANOWICZ

Trichloronaphtalene – determination method

A b s t r a c t

This method is based on a simultaneous collection of vapors and aerosols of trichloronaphtalene in sampling tubes, containing a glass fibre filter in a series with amberlite XAD-2. Samples are desorbed with 1 ml of acetone or toluene and analyzed by gas chromatography with a flame ionization detector (GC-FID).

The determination limit of the method is 0.5 mg/m^3 .